

wekkende prestatie heeft verricht. Dit boek is een belangrijke bijdrage aan de bestuurlijke en sociale geschiedenis van bezet België en Noord-Frankrijk en biedt ook breder inzicht over de interacties tussen bezettingsregimes en bezette staten.

Peter Romijn

ROMAIN VANLANDSCHOOT
*Van Frontbeweging naar Frontpartij.
De beginjaren van het politieke Vlaams-
nationalisme (1915-1923)*

Antwerpen, Uitgeverij Peristyle, 2023, 332 p.

Romain Vanlandschoot heeft in de geschiedschrijving van de Vlaamse beweging de laatste halve eeuw een belangrijke rol gespeeld. Hij is de biograaf van boegbeelden uit West-Vlaanderen zoals Hugo Verriest, Albrecht Rodenbach en vooral van Cyriel Verschaeve die hij in een resem publicaties grondig analyseerde.

In onderhavig boek wil hij de bredere politieke context van Verschaeve's agitatie tijdens en kort na de Eerste Wereldoorlog uit de doeken doen. Verschaeve was immers een van de leidende figuren in de zogenaamde 'Vlaamse Frontbeweging'. Die profileerde zich als een drukingsgroep binnen het Belgische leger aan het IJzerfront. Maar het ging verder dan dat. Na verloop van tijd werd ze niet voor niets de Vlaamse 'Frontpartij' genoemd. Vooral dan in het bezette land waar de activisten gekozen hadden voor samenwerking met de Duitse bezetter in de hoop zo voldoende macht in handen te krijgen om de dominantie van de Franstaligen ten noorden van de taalgrens te breken. Het activisme groepeerde zowel katholieken als antiklerikalen. De Frontbeweging daarentegen was vooral een voortzetting van de vooroorlogse katholieke studentenbeweging.

Die ambitie – en arrogantie! – om ook in uniform en in oorlogsomstandigheden aan 'politiek' te willen doen, viel niet uit de lucht. De kiemen waren in de vooroorlog al gelegd. Wanneer jongemannen doorgroeiden naar het hoger onderwijs, konden zij hun legerdienst op een bijzonder voordelige wijze vervullen. Aan de hogescholen en universiteiten werden de dienstplichtigen

opgenomen in de 'universitaire compagnie' en genoten van kost en inwoning met minimale militaire verplichtingen. Die van de medische faculteiten konden eveneens hun studies voortzetten en af en toe gedurende acht jaren wat dienaturen kloppen. Met het vooruitzicht in geval van mobilisatie meteen in het officierenkader opgenomen te worden. Dienstplichtige student-lerwijzers en seminaristen hoefden niet méér te doen dan in hun vrije tijd een cursus brancardier in te studeren. Op die manier stond de toekomstige maatschappelijke elite mijlenver van de gewone dienstplichtigen. Je zou de studenten en de seminaristen met recht het profitaariaat van de toenmalige militiewetgeving mogen noemen.

Begin augustus 1914 veranderde alles. Plots werden deze jongemannen echt soldaat. Daarop waren ze mentaal en praktisch absoluut niet voorbereid. Maar ze bleven zich wel beschouwen als geprivilegieerden. Vanlandschoot beschrijft hoe bij de gewezen studenten de overtuiging groeide dat ze zich weer moesten verenigen, en zich zodanig profileren dat ze banden konden scheppen tussen hen maar ook met de gewone Vlaamse soldaten. Ze beschouwden zich als de aangewezen leiders, vooral met het oog op de naoorlogse periode. In het voorjaar van 1916 werd het Sekretariaat der Vlaamsch Katholieke Hoogstudenten opgericht en daarbij speelde de arts Frans Daels een belangrijke rol. Maar hij was lang niet de enige. Ook de invloedrijke kapelaan Verschaeve duwde flink in die richting. Dit Vlaams-katholiek netwerk breidde zich uit en via het uitgeven van 'lokale' frontblaadjes bereikten ze een soldatenpubliek dat heel wat minder letters achter de kiezen had. Ook de krant *Ons Vaderland* werd een spreekbuis. De organisatie Heldenhulde bijvoorbeeld ontzegde de facto de legerleiding de greep op de vormgeving van de grafkruisen voor de gesneuvelde soldaten en 'klerikaliseerde' en vervlaamste ze. Feit is dat ze daarmee ook een drukingsgroep binnen het leger installeerden. Die kon zich profileren naar de flamingantische parlementsleden toe maar ook naar de regering waarin enkele Vlaamse ministers zetelden. Die politici bleken aanspreekbaar te zijn.

Ondertussen ontwikkelde het activisme zich in het bezette land onder impuls van de Duitse Flamenpolitiek. Verschaeve was na korte tijd volledig pro-activisme gestemd en de boegbeelden van de Frontbeweging waren bereid om de activistische ‘verwezenlijkingen’ te verdedigen. Deze agitatie wekte vanzelfsprekend ergernis op binnen de militaire kaders, die dit als landverraad beschouwden en ingrepen. Op 11 februari 1917 kwam er een verbod op verenigingsleven binnen het leger. De legerleiding wilde politiek en levensbeschouwelijk geladen discussies binnen de militaire rangen vermijden. En al zeker geluiden die positief zouden klinken ten aanzien van de Flamenpolitiek. Maar ook geluiden die de militaire hiërarchie viseerden zoals de eis om de taalwet op het leger die in 1913 was gestemd, eindelijk toe te passen. De verbodsbepalingen, de straffen en mutaties radicaliseerden dan weer de militanten van de Frontbeweging.

De auteur had wat meer oog moeten hebben voor de gebeurtenissen op de slagvelden. Er was immers niet alleen het activisme in het bezette vaderland dat sommige Vlaamse soldaten aan het dromen zette. In de loop van 1917 bleek het Russische keizerrijk in elkaar te storten. Duitsland zou daardoor veel troepen naar het westen kunnen overbrengen. Voor de westelijke geallieerden – België inbegrepen – begon nu een horrorscenario. Dat er in Rusland een nieuwe elite de macht kon grijpen dankzij de oorlog, stimuleerde in het Belgische leger eveneens opstandige gevoelens. Er werd door sommige Vlaamse militanten gedroomd van een massale overgave en van een staatsgreep *à la Russe*. Een Duitse doorbraak op het westelijk front kon een dergelijke omwenteling mogelijk maken. Met daarna een aparte vredesovereenkomst en een uittreden uit de oorlog. Op p. 112 in het boek zien we een mooi beeld van de zelfoverschatting waaraan de Frontbeweging leed. In diverse pamfletten schreeuwden ze uit dat ze na de oorlog met hun ‘reuzenmacht’ het bestaande anti-Vlaamse systeem zullen wegvagen.

Op 3 mei 1918 bleek dat er een brede kloof was gegroeid tussen de leiders van de Frontbeweging

en de vooraanstaande katholieke volksvertegenwoordiger Frans Van Cauwelaert. De militairen wilden niet meer weten van politieke partijen. Die moesten in hun ogen weggetoverd worden. De antidemocratische geest was duidelijk al uit de fles. Ze wilden zelf zoveel mogelijk macht en zelfs een staatsgreep werd binnenskamers onder ogen gezien, zo niet verhoopt.

Daarbij vergaten ze dat de soldaten enkele weken eerder hadden getoond met hoeveel verbeterheid ze bereid waren de grootschalige Duitse aanval in de frontsector bij Merkem in bloed te smoren. Ze slaagden er zelfs in ettelijke honderden Duitsers gevangen te nemen. De hoop van de frontbewegingsmilitanten dat een Duits offensief hen in staat zou stellen een massale overgave te bewerkstelligen... Waarna zij het ‘Vlaamse’ leger in handen zouden nemen als machtsapparaat... Die tijd gleed voorbij in de lente van 1918. De verhoopte doorbraak kwam er niet.

De Duitse legerleiding koos in de herfst voor de terugtocht en daarna voor een wapenstilstand. Maar de agitatie van de Frontbeweging bleef verder leven. De samenwerking met in het bezette land achtergebleven activisten kwam er snel en die figuren speelden een radicaliserende rol. Sommigen van hen zoals de priester Robrecht De Smet pleitten voor terroristische daden zoals bomaanslagen. Daarmee hoopten zij de regering en de legerleiding onder druk te zetten.

De auteur stelt vast dat Gent na de wapenstilstand ‘een soort van hoofdkwartier’ bleef van de Frontbeweging. Dat was het gevolg van het feit dat nogal wat boegbeelden daar verbleven. Dit omdat ze mochten les geven of les volgen. Ondertussen werden de gewone soldaten die niet in het hoger onderwijs zaten naar bezet Duitsland of naar de grens met Nederland gestuurd. Er waren dus weer universitaire compagnies ingericht. Daar profiteerden nogal wat Frontbewegingsboegbeelden van. Ze waren nog wel formeel in dienst en liepen dus rond in uniform. Dat uniform gebruikten ze ook om zich prestige te bezorgen op de politieke meetings die in de stad georganiseerd werden.

Maar in uniform aan dergelijke bijeenkomsten deelnemen was nu eenmaal verboden...

Een van de gebreken van het boek is dat het militaire archief haast niet werd ingezet. Wie de bevelen en inlichtingenrapporten van na de wapenstilstand dag-na-dag naleest merkt wel degelijk hoezeer de Frontbeweging, de communisten en de activisten als met elkaar verbonden bedreigingen werden beschouwd. Ook de persoonlijke dossiers van de militairen hadden kunnen helpen om foute beeldvorming recht te zetten. Op p. 114 en 116 vermeldt Vanlandschoot de 'aanhouding' van de arts-officier Verduyn. Volgens zijn persoonlijk militair dossier werd hij enkel ondervraagd omwille van zijn banden met Vlaams-nationalisten en zijn ontoelaatbaar laks gedrag als officier. Hij kreeg daarna een mutatie naar een Belgische kliniek op Franse bodem. En zo zijn er vele tientallen militanten wiens persoonlijk dossier belangrijke gegevens bevat.

Verschaeve pleitte al heel vroeg voor amnestie voor de activisten omdat hij hen als bondgenoten beschouwde. Een van de opmerkelijkste figuren was de priester Robrecht De Smet. Maar die was zo radicaal dat hij na de oorlog al snel ageerde tegen de leiding van de Frontpartij omdat deze te democratisch en te weinig anti-Belgisch dacht. Vanlandschoot ziet in Robrecht De Smet vooral een ultramontaans integrist die de 'godsvrede' verwierp. Hij was nochtans wel degelijk bereid om samen te werken met niet-katholieken op voorwaarde dat ze radicaal tegen België waren. Hij was veeleer een anti-Belg die elke vorm van constructieve bijdrage aan de samenleving in Vlaanderen afkeurde. Hij had gekozen voor een verrottingsstrategie die moest leiden tot burgeroorlog en oorlog.

Op 25 juni 1919 vaardigde de legerleiding een verbod uit op verspreiding in de bezette zone van het Rijnland van de kranten *Ons Vaderland* en *l'Opinion Wallonne*. De gewezen activisten en communistisch geïnspireerde "spartakisten" moesten geweerd worden. In het bezette land zien we een voorbeeld van gewelddadig militan-

tisme in de figuur van Herman Van den Reeck. Vanlandschoot maakt daarvan een links radicale progressist en een antimilitarist. Daarbij zien we geen verwijzing naar zijn wortels in het activisme. Vader Jozef Van den Reeck was nochtans wel degelijk een gerechtelijk veroordeelde en gebroodroofde activist. Zijn zoon radicaliseerde en riep op tot geweldpleging. Van enig pacifisme is in de feiten geen spoor te bekennen.

Dit boek toont overtuigend aan waarom en hoezeer het verder leven van het activisme via de Frontpartij zorgde voor haatreacties. Dit werd aangewakkerd door de agressieve houding van gewezen activisten in de wat grotere steden. Enkel in de agglomeraties waren voldoende geestgenoten aanwezig om aansluiting te vinden met bolsjewieken en met ontevreden soldaten.

Deze poging tot synthese zal nog tal van auteurs stimuleren om hier aangehaalde feiten en figuren wat diepgaander te bestuderen. En dat is nodig. Laat ons bij wijze van voorbeeld onze aandacht richten op de actie van het gerecht tegen militanten van de Frontpartij. Zo wordt Joseph Stie vermeld. Maar die man verdient meer. Hij was geboren in Leuven op 12 oktober 1880 en studeerde rechten. In 1914 werd hij oorlogsvrijwilliger en omwille van zijn vakkennis werd hij aangesteld bij het krijgsauditoraat. Dat bleef hij ook na afloop van de oorlog. Vanaf een bepaald ogenblik verschijnt hij echter als "Spie" in dit boek en dat toont aan hoe weinig hij tot dusver werd onderzocht. Net zoals stadsgenoot Armand Wullus was hij diep geraakt door de moordpartijen in Leuven en wijde omgeving in 1914. Voor hen was het onverteerbaar dat de Vlaams-nationalisten bereid waren samen te werken met de invasiemacht die de definitieve heerschappij van Duitsland over het land wilde vestigen.

Vanlandschoot stelt vast dat de Frontpartij vier jaar na de oorlog een uitgesproken tegenstander was geworden van de Vlaamse beweging à la Van Cauwelaert want die mikte op het invoeren van taalwetgeving via het parlement. Dat betekende ook dat ze de democratische weg afwees.

De autoritaire verleiding werd sterker en sterker. Daarbij was de invloed van gewezen activisten op de partij stilaan veel groter geworden dan die van de gewezen frontsoldaten.

Luc Vandeweyer

ANNE GODFROID

La guerre après la Guerre? L'occupation belge de la rive gauche du Rhin (1918-1930)

Bruxelles, Editions de l'ULB, 2023, 332p.

The Allied occupation of the German Rhineland after the First World War succeeded to some extent in enforcing the terms of the Treaty of Versailles, but it also failed to prevent, and possibly contributed to, Hitler's accession to power in 1933, his reoccupation of the Rhineland in 1936, a second occupation of Belgium by Germany in 1940, and a second occupation of Germany by the same Allies in 1945. The Rhineland occupation is therefore an important phase in the history of military occupations in the twentieth century – a field that has undergone a revival in recent years as historians explore the occupiers' strategies of rule, the experiences of those living under occupation, relations between occupier and occupied, and the memories and legacies of invasion, occupation and foreign rule.

The Rhineland occupation is perhaps most noteworthy for the lack of unity between the Allied occupiers. Anne Godfroid's *La guerre après la Guerre?* is therefore especially welcome in providing a Belgian perspective and a detailed and meticulously researched history of *la quatrième zone d'occupation*. During this occupation, Belgium and Belgians were not passive victims (as they have often been portrayed under German rule between 1914 and 1918 and again between 1940 and 1944), but active participants with their own view of how the occupation should be conducted in accordance with the laws of war and the national interests of their country (p.16-17). With an area of around 5.5 million square kilometres and a population of 1.5 million, the Belgian zone was similar in size to the US and British zones, though significantly smaller than the French zone. The US withdrew after the Senate refused to ratify the Treaty of Ver-

sailles, though it retained observer status at the Inter-allied High Commission and US troops stayed in Germany until 1923. Though militarily less powerful than France or Britain and with fewer economic resources, Belgium was more than a junior partner in the occupation.

Godfroid's focus is on the early years of occupation. The first four chapters cover the period from the Armistice in November 1918 to the invasion of the Ruhr and attempted separatist coup in 1923, with a short final chapter on the 'period of détente' from mid-1924 to the end of the occupation in 1930. She provides abundant evidence that when Belgian soldiers first crossed the border into Germany in December 1918 and early 1919 they were animated by hate and a desire for revenge (p. 33), often based on personal experiences during the war or under German occupation. The fighting had ceased but the process of 'cultural demobilisation' – a return to mentalities generally prevalent during peacetime – progressed slowly, if at all. The replacement of troops who had fought in the war by young conscripts to form a permanent army of occupation made little difference as they were inexperienced and fearful of coming under attack. Public statements by army commanders, such as General Gilain who declared (*Aux*) '*jeunes soldats à se tenir prêts à ramasser l'épée qui est tombée de la main défaillante de leurs aînés*' (p. 116) in November 1922, reinforced the sense that this early period was indeed *La guerre après la Guerre*. Based on a detailed analysis of court records, Godfroid shows that tensions increased throughout 1921 and 1922, reaching a peak during the Ruhr crisis when twelve Belgian servicemen were killed in a sabotage attack on a train at Hochfeld in June 1923 (p. 228-9).

In stark contrast to the army command, the Belgian high commissioner Édouard Rolin-Jaequemyns is portrayed as a man of peace, who viewed the occupation as a means of securing the implementation of the terms of the Treaty of Versailles, not as a vehicle for revenge and punishing the former enemy. He was determined to conduct the occupation in accordance with the international laws of war as